

METODOLOGIA D'ANÀLISI D'INTEL·LECTUALS I QÜESTIÓ NACIONAL

Francesc Mercadé

Aquest treball ha d'emmarcar-se en un ampli projecte d'investigació sobre els intel·lectuals i la qüestió nacional catalana acabat de fa poc¹. Una de les qüestions que suscita majors debats en l'àmbit acadèmic i professional és la metodologia que es pot considerar com adequada per verificar i desenvolupar les hipòtesis bàsiques del nostre estudi. Anem, doncs, a desenvolupar quines han estat les eines metodològiques que han guiat els nostres passos indagadors.

Els intel·lectuals catalans i la qüestió nacional

Ens interessa, doncs, en el context català actual, situar els intel·lectuals que tenen una part de la seva obra o actuació relacionada amb el tema de les nacionalitats, és a dir que son portadors de determinades concepcions del "fet català" explícites en la seva obra escrita, en els seus discursos o conferències, en la seva actuació política concreta i que han estat elaborades o reelaborades recentment o tenen ressò en l'actualitat. Aquesta definició tan àmplia permet d'incloure realment tots els ideòlegs polítics del nacionalisme català que col·laboren directament o indirectament en la construcció del nacionalisme² com a ideologia que haurà de convèncer la població perquè assimili aquestes teories a diferents nivells i les reconegui com a pròpies. És a dir, ens interessen tant els intel·lectuals lligats orgànicament a partits polítics determinats —alguns d'ells defensen sobretot una política partidista—, com aquells teòrics "independents" que col·laboren en la definició o elaboració del mateix concepte; i fins i tot altres que, tot i presentant-se com a estudiosos del problema, generen clarament en les seves obres un discurs que penetra, o almenys toca, l'àmbit de la ideologia.

El nostre treball de camp ha de tractar de reconstruir el teixit personal d'experiències concretes que han configurat les distintes concepcions del "fet català" construïdes pels intel·lectuals polítics, així com d'explicitar aquestes concepcions. Evidentment per a la nostra investigació necessitem concretar com se situen políticament aquests ideòlegs, quina informació volem extreure i com la podem aconseguir.

Per l'estudi en profunditat dels intel·lectuals polítics, les observacions directes són les tècniques més satisfactòries, ja que, com diu J. Madge:

Només el coneixement personal directe pot fer que les nostres teories es recolzin sobre fets empírics.³

L'entrevista en profunditat és un recurs òptim per obtenir la informació desitjada. Madge, referint-se a l'entrevista en general en oposició al qüestionari tancat, la defineix com:

Una reunió de persones cara a cara, en especial amb el propòsit de tractar formalment algun tema (...) conversa dirigida a una finalitat.⁴

Aquestes asseveracions generals tot i que no es refereixen concretament a l'entrevista en profunditat, poden ser interessants per a una primera aproximació teòrica per l'explicació d'una metodologia.

Com veurem després, quan ens referim a l'experiència pràctica, la interacció entrevistador-entrevistat pot fàcilment ser desigual. Inicialment el segon es troba en una certa situació de "poder", posat que d'alguna manera ocupa una posició significativa i rellevant que justifica l'entrevista tant pels coneixements o experiències que el fan interessant com pel conjunt d'elements que el situen en el grup que volem estudiar. L'entrevistador ha d'obtenir una sèrie de dades i opinions significatives i, per tant, ha d'aconseguir la cooperació i la confiança que permetin la comunicació.

Es evident que, sobre certes realitats, els estudis de casos⁵ permeten una observació molt més aprofundida i dirigida que els mètodes quantitius. La intensitat de l'observació pot suplir la seva feble extensió. J. Díez Nicolás explica esquemàticament catorze avantatges de l'entrevista personal en contraposició a la investigació quantitativa que poden resumir-se en: més flexibilitat en les preguntes, contrastar la validesa de les respostes, majors possibilitats d'entrar en aspectes privats de l'individu, crear una atmosfera especial a l'entrevistat, obtenir informació suplementària que pot ser utilitzada per avaluar l'entrevista, major espontaneïtat, donar més possibilitats perquè l'entrevistat s'identifiqui amb la investigació, tractar més efectivament les situacions delicades. També existeixen limitacions importants, entre les quals Díez Nicolás destaca: la distorsió voluntària o involuntària dels fets per part de l'entrevistat, incapacitat de l'entrevistat per contestar certes preguntes per manca de coneixement o de memòria, entre altres possibles.⁶

En la nostra investigació es tracta d'entrevistes en profunditat que tenen com a finalitat el coneixement de les opinions o les actituds de la persona interrogada per reconstruir l'especte ideològic respecte al problema del nacionalisme català. Com veurem, en aquest cas s'utilitza una tècnica intermèdia entre l'entrevista oberta i el qüestionari tancat, a partir de la preparació meticulosa dels temes i la seva concreció en un qüestionari memoritzable per l'entrevistador, lògicament estructurat en un guió o llista de temes a tractar que explicarem en el pròxim apartat. En l'entrevista en profunditat a partir d'unes hipòtesis establertes, la comunicació i la informació "es van fent" de forma dialèctica. El discurs va sorgint a la llum, de forma desarticulada. El treball de l'investigador consisteix posteriorment en ordenar-lo en funció dels seus pressupostos i dels de l'entrevistat. És, en el fons, una aplicació de la maièutica per ambdós, investigador i entrevistat.

Atès que s'intenta profunditzar en l'estudi d'una ideologia general que afecta tota una comunitat, ens interessaran en l'entrevista els elements típics generalitzables més que les peculiaritats de l'individu que només ens serviran de marc de referència específic. Per la realització i posterior estudi de l'entrevista en profunditat poden ser aplicats els anomenats criteris de Dollard⁷ que val la pena recollir sumàriament: (a) ha de considerar-se el subjecte com a un espècimen d'una sèrie cultural; (b) cal tenir en compte els motors orgànics de l'acció, que són significatius des del punt de vista social; (c) cal reconèixer el paper peculiar de la família en la transmissió de la cultura; (d) ha de demostrar-se el mètode específic d'elaboració dels materials orgànics de la conducta social; (e) ha de destacar-se la constant relació de les experiències des de la infància fins l'edat adulta; (f) la "situació social" ha d'especificar-se amb cura i continuïtat com a factor. Algunes de les circumstàncies viscudes per l'individu tindran per a ell un significat diferent del que se li atorga en circumstàncies normals; (g) ha d'organitzar-se i conceptualitzar-se el mateix material de la història de vida. Això contradiu la visió ingènua segons la qual el material biogràfic és pur i, per tant, automàticament bo. El material de la història de vida (*life history*) ens parla per si mateix⁸, el subjecte normalment no ofereix paràgrafs teòrics explicatius del tot coherents. Malgrat que en alguns moments Dollard és excessivament organicista, els criteris que exposa són útils en la pràctica del treball científic.

Com a primera conclusió podem dir que la realització d'entrevistes en profunditat per configurar i articular una "història de vida"⁹ dels entrevistats, proporciona una sèrie de dades sociològiques disperses que l'investigador ha de sistematitzar, reunir i articular, per

obtenir la informació requerida sobre el tema del nacionalisme. És evident que s'ha de tenir una idea clara del propòsit de la investigació a l'hora de seleccionar les dades que cal registrar.

Les històries de vida recollides mitjançant el *mètode biogràfic* començaren a utilitzar-se en el moment en què la sociologia abandonà l'intent d'explicació total de la realitat per passar a analitzar parcel·les concretes mitjançant mètodes cada cop més qualitatis que permetien contrastar i reformar les hipòtesis de partença i, en definitiva, estudiar determinades problemàtiques amb molta més precisió. L'estudi de Thomas i Znaniecki sobre els pagesos polacs a Europa i Amèrica¹⁰ és un pioner i brillant exemple de l'aplicació de les històries de vida a l'estudi sociològic. El mètode biogràfic sorgeix d'una síntesi entre dos corrents oposats —el “sociologisme” i el “psicologisme”— en els quals els investigadors socials evitaven caure; amb això es buscà relacionar els components psicològics de l'acció humana amb el seu entorn social, analitzar la dialèctica entre la cultura i l'individu.

D'aquesta manera, la Sociologia (en els seus inicis) intentà desenvolupar un marc metodològic propi de l'observació dels fets socials. La Sociologia nord-americana desenvolupà mètodes quantitatis sofisticats i principalment l'enquesta que començà a utilitzar indiscriminadament. Els estudis concrets d'històries de vida van ser rebutjats o considerats elements complementaris quan no literaris i extracientífics. Les experiències polques foren una excepció a la regla i col·locaren la llavor que posteriorment ha donat els seus fruits en els mètodes qualitatis que s'han estès com a material de suport d'estudis més amplis, però també com a únic element d'anàlisi d'algunes investigacions.

En un estudi molt interessant sobre *grup de discussió*, Jesús Ibàñez¹¹ proposa una lectura activa i crítica de les *tècniques estructurals* (o qualitatives) enfront de les distributives (o quantitatives):

La reflexió integrarà, articulant-los, tres nivells: un nivell empíric —o “tecnològic”—, és a dir *com* es fa (...); un nivell teòric —o “metodològic”— és a dir, *per què* es fa així (qüestió que implica una doble demanda, de justificació moral i de coherència lògica, d'acord amb el contingut i amb la forma del discurs de poder); un nivell pràctic —o “epistemològic”— és a dir, *per a què* es fa i es fa així. (...) Cada un dels nivells exigeix un discurs que està dominat pel següent, de major potència lògica que constitueix el seu “metallenguatge”. El discurs resultant serà un discurs plural que articuli els tres nivells.¹²

Com ens indica el mateix autor, “el *grup de discussió* constitueix el tema del discurs, però no el seu centre”¹³, per la qual cosa el treball articula una discussió global sobre les tècniques estructurals “per arribar a la consciència de les seves possibilitats i els seus límits”.¹⁴

Els esforços per estudiar la realitat social han seguit nombroses estratègies metodològiques tant estructurals com distributives. La sociologia qualitativa —com indica Schwartz i Jacobs¹⁵— s'estructura a partir de nombroses tècniques concretes (observació participant, entrevistes conduïdes, documents personals i històries de vida) que arrelen en les experiències de l'interaccionisme simbòlic i més concretament en els treballs de George Herbert Mead i Herbert Blumer; tots ells pretenen comprendre (en el sentit de la *Verstehen* weberiana) el “punt de vista de l'actor” en els fenòmens socials. Justament les *històries de vida* constitueixen una de les estratègies més utilitzades en la investigació dels “fets socials” i la seva relació amb les experiències individuals i, com veurem, no constitueixen un mètode només sociològic. En la introducció a un excel·lent llibre sobre històries de vida, Balan ens diu:

Fa uns deu o quinze anys donava la impressió que les històries de vida, amb la sana excepció del seu ús en psicologia clínica estaven mortes.

La tècnica es trobava aleshores massa associada amb la impressió, la subjectivitat i fins un cert romanticisme d'una ciència social d'un passat aparentment llunyà i superat. Era identificada amb dos corrents. D'una banda, amb l'antropologia europea i nord-americana, i, de l'altra, amb l'època d'or de l'escola de Chicago, on es va utilitzar des de Thomas i Znaniecki en endavant.¹⁶

Com hem vist, l'obsessió per la representativitat dels estudis de casos conduí la història de vida al çalaix de sastre de la Sociologia tot i que altres ciències socials continuaven utilitzant (i ho venien fent d'ençà molt de temps) documents personals. En Història es recollia la memòria o relat autobiogràfic de personatges històrics destacats (...) Es tracta de memòries de persones que han desaparegut fa temps, igual com els testimonis dels seus relats.¹⁷

En l'Antropologia

les *life histories* sorgeixen com un subproducte del treball de camp de l'antropòleg, com una de les tècniques per arribar a entendre la vida dels pobles primitius.¹⁸

En la Psicologia

l'objecte que conduí la psicologia a estudiar autobiografies és distint del de les altres ciències socials (...) La psicologia pot estudiar el "cas únic" individual per si mateix, com un univers, sense necessitat d'haver de preocupar-se pels vicis de representativitat i objectivitat que són cabdals per a les altres ciències socials.¹⁹

Com a colofó, Marsal ens recorda que:

La història del mètode de les històries de vida en sociologia, com la història de la sociologia en general, no pot comprendre's sinó en relació amb els valors de la societat nord-americana en determinats períodes històrics.²⁰

D'una gran fe en l' "home comú" com a causant dels canvis socials, es passa a una recerca de la veritat en la ciència i en els fenòmens globals (socials):

Després de la segona guerra mundial el mètode de casos i la seva expressió més coneguda en sociologia, la històries de vida, comencen a no fer-se servir.²¹

Aquesta utilització de les històries de vida per part de disciplines molt distintes ha estat, segons el nostre parer, positiva posat que ha comportat una obligada col·laboració interdisciplinària o, almenys, s'han pogut recollir les aportacions de diferents perspectives professionals. Un estudi sobre l'*entrevista psicològica*²² exposa que existeixen dues aproximacions professionals a la tècnica d'entrevista: *en primer lloc*, les persones que tan sols necessiten "conduir la conversa d'acord amb certes regles d'índole psicològica i tenint en compte factors psicològics de la situació"²³; *en segon terme* aquells professionals que utilitzen l'entrevista amb finalitat psicològica, psicosociològica o social i "és per a ells una tècnica d'estudi i observació del comportament humà amb l'objectiu de solucionar els problemes que afecten la psicologia, la sociologia o la medicina mental"²⁴; entre els primers trobem el jutge, el sacerdot, el venedor, etc., entre els segons el psicòleg, el sociòleg, el psiquiatre, etc. També la investigació antropològica²⁵ ha assenyalat la importància dels mètodes qualitatius i ha destacat les grans possibilitats de les entrevistes dirigides i les històries de vida.

Per part seva, des del terreny professional, Robert C. Angell també destaca algunes de les possibilitats més importants de les històries de vida:

1. La lectura de vastes col·leccions de biografies que ofereixen detallades i suggestives descripcions de diversos grups socials i de diversos éssers humans (tipus de personalitat) poden procurar a l'investigador certes noves idees generals que orientin les seves investigacions cap a una direcció determinada (...);
2. A més a més, els documents personals poden contribuir a desenvolupar cert complex d'hipòtesis en relació a fenòmens i processos concrets i proporcionar també materials per al seu examen (...);
3. En un procés menys rigorós, els documents personals ofereixen simplement a l'investigador material d'il·lustració per determinades hipòtesis establertes per endavant (...);
4. Els documents personals poden servir a més per a la comprovació d'hipòtesis que no han estat extretes d'ells; (...) en aquest cas ell utilitza els documents personals com a material de control;
5. Els documents personals també poden aduir-se com material que faci possible la comprensió (no només una explicació teòrica) de certs processos socio-psicològics que es desenvolupen en grups o també en personalitats individuals;

6. Finalment, (...) la lectura d'autobiografies pot resultar d'utilitat en la formulació del problema dels fins de la investigació.²⁶

De qualsevol manera, existeixen diverses interpretacions respecte al que es considera un document biogràfic. Seguint el discurs de Szcepanski²⁷ podem clarificar aquest punt. Paral·lelament Robert Redfield proposa una síntesi de les distintes definicions que, segons ell, no difereixen en el substancial.

S'anomena document humà o personal aquell en el qual els trets humans i personals de l'autor s'expressen de tal forma que el lector coneix el que ell opina sobre els aconteixements que en el document es refereixen.²⁸

Robert C. Angell afegeix:

Un document personal és, per als nostres objectius d'investigació aquell que descobreix la presa de posició d'un hom que participa en certs fets respecte a aquests fets.²⁹

Continuem amb les distintes definicions recollides per Szcepanski, Gordon W. Allport proposa des del punt de vista de la psicologia:

Un document personal pot definir-se com un escrit qualsevol que, conscientment o inconscientment, ofereix informacions sobre l'estructura, dinàmica i funció del pensament del seu autor.³⁰

En canvi, Herbert Blumer defineix el document personal com un

relat en el qual s'explica l'experiència d'una persona que exposa la seva activitat com a ésser humà i com a partícip de la vida social.³¹

En resum, el document personal consisteix:

en una interpretació àmplia de la denominació "document personal"; anomenarem així no només qualsevol classe d'autobiografies, diaris memòries, sinó també cartes, transcripcions literals de declaracions de testimonis, confessions, entrevistes, així com tots els altres documents que tenen com a contingut una cristallització d'estats psicològics d'una persona qualsevol (*projective documents*).³²

Metodològicament poden distingir-se diversos tipus d'entrevista que poden utilitzar-se separadament o bé conjuntament segons la informació que vulgui obtenir-se³³: (a) El *poll* o sondeig d'opinió, en el qual el qüestionari es troba estructurat i l'entrevistat ha de contestar les preguntes amb una de les possibles respostes que se li ofereixen per endavant; (b) L'entrevista semi-estructurada en la qual es combinen preguntes tancades (estructurades) amb qüestions obertes; (c) L'entrevista oberta (però directa) en la qual cap pregunta no té respostes prefixades; (d) L'entrevista estructurada i no dirigida (*focused interview*) que consisteix en centrar la conversa sobre un determinat tema i en la qual les preguntes concretes no estan predeterminades per endavant; per últim (e) L'entrevista projectiva en la qual s'utilitzen tècniques visuals (ús de quadres, pintures, fotografies, etc.) i que està molt generalitzada en anàlisis psicològics i en investigacions antropològiques.

En el nostre cas, hem utilitzat les tècniques d'entrevista en profunditat³⁴ de manera semblant, *mutatis mutandis*, a la proposada per R.K. Merton i P.L. Kendall³⁵. És a dir, seguim el que alguns autors han traduït com entrevistes convergents (*focused interview*) que consisteixen en converses profundes i de llarga durada a partir d'uns temes amplis estructurats en un qüestionari. Es tracta d'entrevistar determinades persones sobre les quals actua un mateix estímul (problema o situació) que lògicament afecta la seva situació i la seva teorització. És a dir, des d'aquesta òptica l'entrevista en profunditat serveix per obtenir respostes d'uns individus prèviament exposats a situacions prèviament conegudes i estudiades per l'investigador. Merton i Kendall ens resumeixen les principals funcions de les *focused interviews* que són les de descobrir: (a) els aspectes significants de la situació total que emmarca la resposta; (b) les discrepàncies entre els efectes anticipats i els expressos; (c) les respostes dels subgrups desviats o atípics en la població; (d) els processos inferits en efectes induïts experimentalment.³⁶

Fins ara hem parlat de les entrevistes que configuren el treball de camp, però no de la

població o “mostra” que hem d'entrevistar. En aquest estudi ens interessa obtenir l'estructura d'interrelacions en xarxes i cercles socials que configuraran el quadre de tendències i informacions entre els ideòlegs del nacionalisme català.

La tècnica més adequada per escollir la població a estudiar i, d'altra banda, la més utilitzada, és la mostra per *snow ball* o bola de neu. Hom comença per formar una llista reduïda d'informants a partir d'un estudi simple de la realitat a investigar. En aquesta llista figuraran les personalitats més destacades o més conegudes de l'univers global que volem abastar amb el nostre estudi. En el nostre cas, aquesta dada s'obté pel fet que es tracta de figures públiques que escriuen i editen els seus llibres en les revistes diaris i editorials més rellevants. A partir d'un cercle inicial base, i de l'estudi d'altres documents, anirem obtenint la informació necessària per definir una constel·lació de persones, relacions i influències que s'anirà ampliant a mesura que obtinguem noves informacions dels nous informants.

El límit d'aquesta “bola de neu” s'autoestableix en el moment en què les informacions obtingudes comencen a repetir-se i a rebotre entre si; amb aquest procediment resta dissenyada una estructura sòcio-mètrica bàsica, que pot no ser totalment exhaustiva, però que, sens dubte, és l'estructura més representativa.

Les objeccions que es podrien posar a aquest mètode, com per exemple que aquests “rebots de la bola de neu” estan dirigits per favoritismes o preferències (atès que els intel·lectuals entrevistats ens dirigiran principalment a persones del seu cercle), són, en aquest cas, avantatges per estructurar les relacions de poder i influència entre els membres de l'univers que s'investiga. Es tracta, doncs, d'un tret que compleix una funció positiva concreta de delimitació de valors i activitats comunes en estructurar la xarxa de la qual es reflecteix l'estructura real a observar. La utilitat principal d'aquest mètode és la seva capacitat d'autocontrol i correcció posat que és repetible i comparable a partir de la llista que inicialment s'ha elaborat. És evident que la informació obtinguda ha de contrastar-se amb la consulta a especialistes, documents i altres mecanismes de control que actuïn com a verificadors de dades externs al procés. A partir de la llista àmplia d'entrevistes obtingudes podrien construir-se mostres estratificades, proporcionals o per tendències ideològiques, entre altres.

Com hem dit, la llista inicial dels individus a entrevistar s'elabora a partir de cercar els intel·lectuals, o millor, els ideòlegs polítics del nacionalisme català que tenen una part de la seva obra o actuació relacionada amb el tema de les nacionalitats en el marc català, és a dir aquelles persones que de forma més o menys explícita són portadors d'alguna idea o construcció ideològica concreta, elaborada i explicitada en la seva obra escrita o en la seva actuació pública o per algun altre mitjà de comunicació cultural.

A partir, doncs, de l'assessorament d'experts en el tema, de lectura de materials (llibres, revistes, diaris) i d'un coneixement mínim de la realitat social actual, es concretarà una mostra inicial a partir de la qual, pel procediment de la “bola de neu” abans explicat, preguntant a cada un dels individus de la mostra per altres ideòlegs (intel·lectuals) del nacionalisme que considerava influents, arribarem a ampliar el conjunt de la mostra fins aconseguir el grau d'amplitud que considerem suficient (i que aplega les distintes orientacions polítiques i ideològiques).

Sense pretendre una exhaustivitat total, es tracta d'aconseguir una mostra que permeti la generalització d'algunes característiques i l'especificació de les distintes visions i actituds relacionades amb “el fet nacional català” o, com diuen alguns dels entrevistats, simplement “el fet català”.

Les hipòtesis base del qüestionari

Com ja hem assenyalat, el nostre primer pas fou confeccionar un esquema de qüestionari que situés els grans temes o les grans qüestions a abordar possibilitant l'obtenció ordenada de tota una sèrie de dades que expliquin i articulïn la teoria i la pràctica viscudes per l'individu entrevistat. Lògicament l'actitud de l'entrevistat no té perquè ésser homogenia en el

temps, atès que pot variar en les seves diferents etapes biogràfiques respecte a la seva posició actual.

El guió que hom detallarà està configurat a partir dels primers contactes amb la realitat del "fet nacional català". Les entrevistes en profunditat l'han anat modificant en qüestions d'ordenació dels temes així com en allò que respecta al seu contingut. En qualsevol investigació, el treball de camp influeix necessàriament —i és bo que així sigui— en l'anàlisi teòrica que la sosté i precedeix, així com en l'obtenció dels resultats.

El guió detallat que exposarem ha d'entendre's com una darrera versió elaborada, que lògicament ha estat modificada en petits punts que no afecten la seva estructura global i que, per tant, permet una comparació de les entrevistes obtingudes.

Hem dividit els temes a tractar en l'entrevista en quatre grans blocs: (a) dades biogràfiques elementals, (b) evolució ideològica pròpia respecte al "fet nacional", (c) posició teòrica actual sobre el nacionalisme, i (d) posició ideològica i política actual.

En el *primer apartat* s'intenta dibuixar el marc biogràfic en el qual s'ha desenvolupat i consolidat el posicionament de l'entrevistat enfront del tema del nacionalisme català. No interessen, doncs, dades estrictament personals si no influeixen directament en el tema tractat; és a dir, les dades biogràfiques ens interessen en allò que puguin condicionar la posició teòrica que actualment sosté l'entrevistat respecte al nacionalisme, en general, i més directament respecte al nacionalisme català. Pensem que la situació de l'ideòleg en el seu context biogràfic pot ser molt interessant i més encara en aquest apartat d'entrevistes en profunditat, on les opinions de l'entrevistat s'enllacen amb la seva experiència personal. En general, tenim en compte la regla d'or metodològica de C.W. Mills que el coneixement profund de la realitat social exigeix una relació analítica de biografia, història i societat per part de l'investigador.

En aquest punt biogràfic es procurarà la màxima síntesi ja que ens interessa informació sobre una àmplia gamma d'experiències, però no ens convé una gran acumulació de dades inútils que frenarien la posterior sistematització del material per al seu estudi; es tracta d'obtenir informació homogènia i exhaustiva de tots els entrevistats, però d'una manera condensada que possibiliti la seva posterior classificació i tractament.

En primer lloc, situats en el terreny de les dades biogràfiques més elementals, es pregunta pel lloc i la data de naixement així com pels diversos llocs en què ha viscut. Evidentment la informació obtinguda no és útil per a una anàlisi estadística i quantitativa ja que es tracta d'entrevistar els ideòlegs més destacats i, per tant, de cap manera es pot tractar d'una mostra representativa de la població. Així, doncs, aquestes dades ens serviran potser per emmarcar determinats matisos o determinades posicions dels entrevistats, però no com a dades bàsiques per si mateixes, tot i que, com es veurà, posteriorment hem aconseguit interessants quantificacions.

L'escola és realment un dels principals mitjans de socialització i educació sobre el qual ens sembla necessari centrar tot un punt una mica més extens d'aquest primer apartat. La influència respecte a la visió del "fet nacional català" que pugui tenir la llengua en la qual s'aprenué a l'escola, així com l'orientació que es donà a l'estudi de la realitat catalana (o al seu oblit) són punts indiscutiblement importants que és necessari treure a la llum.³⁸

La família és potser l'element biogràfic més important en el procés de socialització o aprenentatge de la majoria d'individus, és bàsic concretar tota una sèrie de dades familiars que emmarquen l'evolució personal que van des de l'origen geogràfic dels pares fins els posicionaments familiars respecte al tema que ens ocupa, passant per especificar la professió dels pares, les relacions existents, la llengua habitual, etc.; en el mateix sentit es profunditza en la família pròpia actual de l'entrevistat en punts semblants als esmentats³⁹. La llengua en què es parla i s'escriu usualment serà conseqüència generalment de la intersecció d'influències entre la família, l'escola i la pròpia evolució personal.⁴⁰

Per últim, l'evolució professional o ocupacional de l'entrevistat serà un altre element

d'interès a considerar en alguns casos així com l'evolució religiosa que també pot influir decisivament en algunes ocasions.

Per completar els comentaris a aquest apartat d'informació biogràfica és útil recordar les directrius que ofereixen els criteris de Dollard⁴¹, que anteriorment hem recollit. Podrien resumir-se dient que els elements que configuraran la biografia de l'entrevistat —entesa àmpliament com a *life history*— constitueixen un entrellat que situa l'individu en el centre d'una determinada “visió cultural”. Aquesta perspectiva es va desenvolupant al llarg de la seva vida per mitjà de l'adquisició d'experiències diverses entre les quals cal destacar la familiar que juntament amb l'escolar configuren unes circumstàncies determinades en les quals l'individu ha de desenvolupar-se i créixer en tots els sentits.

A partir d'aquestes primeres informacions generals s'entrarà pròpiament en el terreny de l'evolució ideològica considerant el “fet nacional” com a centre d'atenció. L'entrevistat explicarà com “descobreix” el nacionalisme o el particularisme català, com evoluciona aquest concepte i quins posicionaments li obliga a defensar (relació amb altres intel·lectuals, partits polítics, racionalització individual i coneixement del nacionalisme com a problema teòric entre altres), quins són els elements o factors que més influeixen en la seva posició actual sobre el nacionalisme en general i en el cas català en particular (mestres, familiars, amics, partits polítics i vivències personals específiques), etc. També s'indagarà la seva reacció davant l'evolució política d'Espanya i concretament l'etapa de la dictadura franquista demanant-li una anàlisi del posicionament d'aquest règim enfront del “problema nacional català”, així com una explicació dels problemes polítics i teòrics personals que se li plantegen juntament amb l'actitud i els fets que sorgeixen de la seva reacció. Tot aquest segon apartat ens donarà a conèixer la dinàmica personal de l'individu entrevistat, les diverses línies d'influència que afecten la seva visió actual del tema.

Justament, de la posició actual sobre la *qüestió nacional* s'omple el tercer apartat de qüestions. Aquest punt, el més extens, condensa la part principal de l'entrevista atès que els arguments teòrics actuals dels ideòlegs del nacionalisme català són l'objecte principal d'aquest estudi i es relacionen directament amb el codi que d'una manera implícita ha servit per desenvolupar tot el capítol d'anàlisi del nacionalisme català entès com a ideologia. La definició actual del “nacionalisme català”, o del “fet català”, per part de l'entrevistat implica entrar de ple en el terreny de la teoria exposant quina és, des del seu particular punt de vista, la concepció dels nacionalismes perifèrics o nacions sense Estat i més concretament del cas català. Es fa indispensable en la majoria dels casos entrar en la definició o el concepte de nació o almenys en la vivència o experiència personal d'aquest tema que comporta un cert sentiment de pertinença a un conjunt nacional determinat (en el nostre cas, Catalunya) i d'alguna manera una visió ideològica d'aquest conjunt que el situa lògicament en la dinàmica d'un moviment polític-ideològic entès en el seu sentit més ampli. És interessant que es detallin les diverses concepcions sobre el tema que l'entrevistat pensa que existeixen lligant-les justament a la seva projecció política i ideològica.

També és molt útil aprofundir en la interpretació que desenvolupa la persona entrevistada de la trajectòria històrica del nacionalisme català respecte a l'evolució de Catalunya. Això implica endinsar-se d'una manera pràctica (definint el cas català) en el polèmic terreny de l'aparició de la nació i del seu origen històric, en la relació entre la nació i l'Estat, etc. És evident que cada persona entrevistada aprofundirà, en major o menor mesura en determinats temes en funció dels seus coneixements particulars. En aquest punt, s'exposa l'evolució econòmica, política i ideològica de Catalunya com a nació, el relleu de les classes socials en la direcció del moviment nacionalista⁴², és a dir la periodització del procés nacionalista, les seves etapes d'apogeu o de davallada, així com els factors que poden provocar-les.

El terme *Països Catalans* és un dels elements més polèmics i poc teoritzats dintre la perspectiva actual; és un tema realment interessant i imprescindible ja que normalment no es toca en les definicions usuals. La polèmica aconsegueix i afecta tota la concepció del fet ca-

talà i sobretot els projectes polítics que s'articulen⁴³ a partir d'ell. Els *Països Catalans* configuren el que s'ha determinat com a àrea nacional, però la seva homogeneïtat està en discussió per part d'aquells que la integren, i la manera de veure-la varia també sensiblement en els diversos projectes polítics i en les diverses concepcions de l'Estat.

Després de tractar el tema dels *Països Catalans* s'entra en una perspectiva molt més àmplia, sobre el futur polític ideal, en recollir la forma d'Estat que es desitja per al conjunt espanyol i, paral·lelament, l'organització política de Catalunya respecte a Espanya; és necessari, doncs, aprofundir en les relacions entre la nació i l'Estat així com entrar en el tema de l'Estat plurinacional.

Tot el que hem dit fins ara ha de completar-se amb l'exposició dels components causals del sentiment i de la consciència nacional; és a dir, es tracta de detallar i explicar la importància relativa dels factors "objectius" i "subjectius" que componen o configuren una nació i, en concret, la catalana explicitant les seves condicions de sorgiment, així com la seva durada (històricament determinada o "eterna"). Justament el problema del monolingüisme o bilingüisme en la seva perspectiva de futur incideix novament en el mateix tema contrastant amb la resposta que s'ha avençat a un nivell teòric més general.⁴⁴

L'organització de l'educació en una Catalunya autònoma (novament en aquest sentit d'exposar una posició de principi i no una estratègia immediata) és un altre punt important. Ja hem parlat de la importància de l'educació en la formació de l'individu i també com a factor d'estabilitat de la nació (o l'estat) en el sentit de transmetre a l'individu la consciència nacional, el sentiment de pertinença a una nació determinada. Per tant totes les opinions respecte a la llengua en què ha d'ensenyar-se i els continguts que han de transmetre's en l'escola no són merament circumstancials, sinó que han d'ésser paral·leles i coherents amb la pròpia visió del "fet nacional català".

Fins ara hem parlat dels catalans sense entrar a discutir el contingut d'aquest concepte que no és precisament unívoc, com pot observar-se en les entrevistes. Realment el tema de la immigració és, en el cas català, de cabdal importància atesa l'amplitud d'aquest fenomen. El problema del pluralisme cultural enfront del monoculturalisme va íntimament lligat amb la definició estricta de qui és català. Les possibilitats de discriminació i de coacció que poden deduir-se d'aquest punt són inesgotables i, per tant, complementen el concepte de nació de l'entrevistat; sense aclarir aquest punt restava inacabat el concepte de nació en el seu més estricte sentit.⁴⁵

Pel que fa a la projecció exterior de la nació es pregunta per la influència de Catalunya respecte al conjunt hispànic i al món en general, el que obliga en determinats casos a tractar el tema del nacionalisme enfront de l'internacionalisme així com alguns aspectes de l'imperialisme.

Una qüestió cabdal que s'ha tractat indirectament en altres punts (per exemple en la interpretació històrica) és la relació entre el nacionalisme i els interessos de classe. Es tracta de saber l'opinió de l'entrevistat sobre el nacionalisme com a fruit dels interessos de determinada classe social i els problemes de falsa consciència que la utilització del nacionalisme podria comportar o, al contrari, situar-lo com un moviment interclassista situat a un nivell superior a la pròpia lluita de classes. Val la pena ampliar la qüestió amb la interpretació del paper que es considera que juguen i haurien de jugar els intel·lectuals en la qüestió nacional. Pot abastar-se en aquest punt també l'intel·lectual militant de partit, lligat a la dinàmica d'una classe específicament com una visió més àmplia de l'intel·lectual creador de consciència nacional.

En el quart i darrer grup de preguntes s'intenta perfilar la *posició ideològica i política de l'entrevistat* a partir de la seva pròpia *autodefinició* que ha d'emmarcar-se en una concepció del món. Logicament la seva posició es concretarà en l'afiliació o simpatia per determinats partits polítics, sindicats, associacions diverses, o corrents político-culturals rellevants.

Malgrat que en molts casos es pot obtenir per altres mitjans, és molt útil que l'entrevistat

detall i sistematitzi la seva obra escrita sobre el nacionalisme català. També és interessant la seva opinió respecte als principals teòrics clàssics i actuals així com la de la seva obra que ha de concretar-se en destacar els teòrics i les obres que, segons el seu parer, són més rellevants. La discussió sobre els teòrics actuals més destacats és la darrera qüestió de l'entrevista. Aquí l'entrevistat col·labora en ampliar la "bola de neu" sòcio-mètrica formada pel procediment que ja hem descrit en l'apartat metodològic.

Hem d'insistir de nou que malgrat que la majoria de punts estan expressats esquemàticament en forma de pregunta, el qüestionari és només indicatiu atès que un cop memoritzat per l'entrevistador ha depès de cada cas concret la formulació precisa d'una pregunta determinada.

Confiam que aquesta breu anàlisi pugui il·luminar futures investigacions que es plantejgin, en la seva primera fase, quines són les tècniques d'investigació més adequades per abordar el seu objectiu. En el nostre cas, la metodologia qualitativa —i els instruments d'anàlisi que genera— s'han demostrat elements útils per estudiar la complexa relació entre els intel·lectuals i la qüestió nacional catalana en l'actualitat.

Notes

- 1 Precisament, els resultats de la investigació seran publicats durant el primer trimestre de 1982; el seu títol és: Francesc Mercadé, *Los intelectuales catalanes y la cuestión nacional. Análisis sociológico de los intelectuales políticos en la Catalunya democrática*. (Barcelona. Península, en premsa). Per completar el tema des d'una perspectiva històrica pot veure's: B. Oltra, F. Mercadé i F. Hernández, *La ideología nacional catalana*. (Barcelona: Anagrama, en premsa).
- 2 Utilitzem aquí el terme *nacionalisme* en un sentit més ampli i en certa manera impropri ja que incluíem com a ideòlegs polítics del "nacionalisme" tots aquells que han teoritzat sobre el "fet català", fins i tot els qui es declaren no-nacionalistes o anti-nacionalistes defensant que l'important és Catalunya i no tant el *catalanisme*.
- 3 J. Madge, *Las herramientas de la conciencia social*, Buenos Aires: Paidós, 1969.
- 4 *Ibid.*, p. 143.
- 5 Per aprofundir en el tema pot veure's Paul B. Foreman "The Theory of Case Studies", *Social Forces*, Vol. 26, Maig 1948.
- 6 J. Díez Nicolás, "Entrevista" en S. del Campo, J.F. Marsal i J. Garmendia, *Diccionario de Ciencias Sociales*, Madrid: Instituto de Estudios Políticos, 1975, p. 6.
- 7 John Dollard, *Criteria for the Life History*, New Haven Conn.: Yale University Press, 1965.
- 8 Amando de Miguel suggereix la traducció de *live history* per "historial" que defineix així el Diccionari: "reseña circunstancial de los antecedentes de un negocio, o de los servicios o la carrera de un funcionario".
- 9 Sobre el mètode d'històries de vida és interessant la consulta de l'article de Jan Szcpeanski "Die Biographische Methode" en René Köning (ed.). *Handbuch der Empirischen Sozial Forschung*, Stuttgart: Ferdinand Enke, 1967. Aquest article ha estat traduït recentment per *Papers. Revista de Sociologia* 10 (1978).
- 10 W. I. Thomas i F. Znaniecki *The Polish Peasant in Europe and America*, Boston: Yorham Press, 1919.
- 11 Jesús Ibañez, *Más allá de la sociología. El grupo de discusión: Técnica y crítica*. Madrid: Siglo XXI, 1979.
- 12 *Ibid.*, pp. 13-14.
- 13 *Ibid.*, p. 15.
- 14 *Ibid.*, p. 14.
- 15 Howard Schwartz i Jerry Jacobs *Qualitative Sociology. A Method to the Madness*. Nova York: The Free Press, 1979.
- 16 Jorge Balan (comp.), *Las historias de vida en ciencias sociales. Teoría y técnica*. Buenos Aires: Nueva Visión 1974, p. 7.
- 17 Juan F. Marsal, *Hacer la América. Autobiografía de un inmigrante español en la Argentina*, Buenos Aires: Institut Ditella, 1969. pp. 490-410.

- 18 Juan F. Marsàl en J. Balan (comp.) *Las historias de vida...* op. cit., p. 44.
- 19 *Ibid.*, p. 44 - 45.
- 20 *Ibid.*, p. 45.
- 21 *Ibid.*, p. 46.
- 22 Charles Nahoum *La entrevista psicológica*. Buenos Aires: Kapeluz, 1961.
- 23 *Ibid.*, p. 3.
- 24 *Ibid.*, pp. 4-5.
- 25 Vegi's el text de Juan Maestre Alfonso *La investigación en antropología Social*. Madrid: Akal, 1976.
- 26 Robert C. Angell, "A Critical Review of the Development of the Personal Documents Method in Sociology 1920-1940 en L. Gottschalk, et al. *The Use of Personal Documents in History, Anthropology and Sociology* Nova York: Social Science Research Council, 1945, pp. 180-184.
- 27 Jan Szecepanski "Die Biographische..." op.cit.
- 28 L. Gottschalk et al. *The Use of Personal...* op. cit. p. VII.
- 29 *Ibid.*, p. 177.
- 30 Gordon W. Allport, *The Use of Personal Documents in Psychological Science*. Nova York: Social Science Research Council, 1942, p. XII.
- 31 Herbert Blumer, *An Appraisal of Thomas and Zhaniecki's: The polish Peasant in Europa and America*. Nova York: Social Science Research Council, 1939, p. 29.
- 32 Vegi's Jan Szecepanski "Die Biographische..." op. cit.
- 33 Pot veure's l'article anteriorment citat de J. Diez Nicolas "Entrevista".
- 34 Una "aportació" terminològica interessant és la que proposa Amando de Miguel: resuscitar l'estupenda paraula d'Unamuno "entrepàrta", més expressiva que entrevista quan es tracta d'una conversa *focused*.
- 35 Robert K. Merton i Patricia L. Kendall "The Focused Interview", *American Journal of Sociology*, 1946.
- 36 A més de les entrevistes que es realitzaren en aquest treball foren per a mi enriquidores les fetes en profunditat amb intel·lectuals catalans i castellans per a una investigació de Juan F. Marsal sobre "les elits intel·lectuals a l'Espanya dels anys 50". Un resum de les més interessants pot veure's en Juan F. Marsal *Pensar bajo el franquismo*. Barcelona: Península, 1979.
- 37 Es molt important la formulació concreta de les preguntes que condicionen molt més del que sembla les respostes; Voltaire ho formulà brillantment: "Es pot jutjar un home millor per les seves preguntes que per les seves respostes".
- 38 L'escola és, efectivament, un instrument de gran importància en el procés de "socialització nacionalista". La lectura quotidiana i "científica" de la realitat social i de la seva història, que el nen rep a l'escola pot enfortir o tergiversar el sentiment de pertinença nacionalista amb uns continguts o altres. Hi ha molts llibres que tracten sobre el tema de l'escola i la seva influència en la qüestió nacional; entre ells hem seleccionat tres, sobre el cas català, valencià i francès respectivament: Joaquim Arnau, *Escola i contacte de llengües*. Barcelona: CEAC, 1980; Vicent Moliner et. al. *Escola i Llengua al País Valencià*. València: Eliseu Climent, 1976; i, Claude Gendre et al. *Ecole, histoire de France et minorités nationales*. Lyon: Féderop, 1978.
- 39 Existeix molt poca bibliografia sobre la família i la seva importància en el procés de socialització i en el terreny nacionalista: pot veure's l'estudi (i la seva bibliografia selecta) de Françoise Breton i Lorea Barruti *La família i el parentiu*. Barcelona: Dopesa, 1978.
- 40 Per completar aquest tema, hem seleccionat tres aportacions distintes que ens semblen d'interès: Sebastià Serrano *Lingüística i qüestió nacional*. València: Eliseu Climent, 1979; Francesc Vallverdú *Dues llengües: dues funcions?* Barcelona: Ed. 62, 1979; Antoni M. Badia i Margarit *Llengua i cultura als Països Catalans*. Barcelona: Ed. 62, 1972.
- 41 Vegi's en aquest sentit la nota 7.
- 42 Considerant, com hem dit, el nacionalisme català com un procés ideològic, és lògic que dos o més blocs ideològics històrics puguin per articular a nivell polític cultural i econòmic el procés o projecte nacionalista.
- 43 En aquest sentit la prohibició de la federació entre entitats autònomes que proposa la Constitució espanyola vigent (1979), afecta sensiblement o, millor dit, impossibilita la realitat política dels *Països Catalans*.
- 44 Per ampliar aquest punt des d'una perspectiva teòrica pot veure's el llibre col·lectiu *Bilingüismo y biculturalismo*. Barcelona: CEAC, 1978.
- 45 Un interessant estudi sobre el tema des de la perspectiva del dret és el d'Encarna Roca *Qui és català?* Barcelona: Dopesa, 1977.